

постійного самовдосконалення та готової продукувати та реалізовувати суспільно-корисні соціальні молодіжні ініціативи.

Список використаних джерел:

1. Алексеев Т. Ф. Концептуальні ідеї соціально-педагогічного підходу у формуванні соціально-значущих якостей підростаючої особистості / Т. Ф. Алексеев // Типовіт. – 2012. – № 2. – С. 40-43.
2. Вчимось самостійності : навч.-метод. посіб. / автор. кол.: Ю. М. Галустян, А. В. Каравай, А. Б. Кочарян, Т. Д. Мельник / за загал. ред.: Т. П. Спіріної. – К. : Видавництво ФОП Москаленко О. М., 2011. – 212 с.
3. Никандров Н.Д. Школьное дело в США: Перспективы 2000 г. / Н. Д. Никандров // Советская педагогика. – 1991. – № 5. – С. 8.
4. Савельчук І.Б. Соціально-педагогічне середовище навчально-професійних студій як чинник формування інноваційного потенціалу майбутніх соціальних працівників / І. Б. Савельчук // Освітологічний дискурс. – 2015. – № 1. – С. 204-214.
5. Jennie Welch & Meriem Hodge (2018). Assessing impact: the role of leadership competency models in developing effective school leaders, *School Leadership & Management*, 38:4, 355-377. DOI: 10.1080/13632434.2017.1411900

Куниця Т.Ю.

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії соціальної педагогіки
Інститут проблем виховання*

Національної академії педагогічних наук України

ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ПІДЛІТКІВ

В сучасних умовах трансформації українського суспільства особливої актуальності набуває проблема формування відповідальної громадянської позиції особистості. Враховуючи психофізичні особливості підліткового віку важливим, на нашу думку, є здійснення

соціально-педагогічної підтримки та супроводу цього процесу саме у дітей зазначеної вікової категорії.

Досліджуючи сутність і зміст поняття «відповідальна поведінка підлітка» було визначено, що це інтегративна якість особистості, яка характеризується високим ступенем громадянськості та правової культури, виявляється у поєднанні громадянської свідомості, прагненні до позитивної самореалізації, морально-вольових якостей й почуттів, а також громадянських вчинках, діях, поведінці [5].

Аналіз результатів емпіричного дослідження дозволяє зробити висновки про те, що формування відповідальної громадянської позиції в учнів підліткового віку у закладах середньої освіти відбувається в основному в процесі вивчення дисциплін суспільно-гуманітарного циклу та в процесі опосередкованого впливу з боку батьків, вчителів, ровесників та ЗМІ. Саме в цьому контексті особливого значення набуває необхідність створення відповідного виховного середовища, яке сприятиме формуванню та розвитку таких складових відповідальної громадянської позиції підлітка як правова культура, інтерес до соціально-політичного життя школи, міста та країни, ставлення до себе як до громадянина; потреба у позитивній самореалізації, дотримання соціальних і правових норм поведінки, участь у суспільній діяльності різного рівня; самостійність та ініціативність у здійсненні соціально-значущої діяльності.

Вчені, досліджуючи такий феномен, як «виховне середовище», розглядають його як систему впливів та умов формування особистості за заданим зразком. Виховне середовище розуміється як частина соціального середовища, яка формується в суспільстві на всіх рівнях його розвитку з метою впливу на молоде покоління, стверджує В. Семенов [6].

«Виховне середовище – середовище безпосереднього та опосередкованого впливу на дитину на мікрорівні, сукупність об'єктивних факторів, що утворює умови життєдіяльності особистості, передачі їй суспільно-історичного досвіду людства та національної культури, впливає на формування її фізичних, психічних та соціально-адаптивних можливостей, процес і повноту творчої самореалізації» визначено у словнику-довіднику «Соціальна педагогіка» [7].

Виховне середовище як «...стійку сукупність речових та особистісних елементів, з якими безпосередньо взаємодіє й соціальний суб'єкт у

зкладах та організаціях, що здійснюють навчання та виховання» розглядає Л. Коган [3].

Дослідник Б. Алмазов вирізняє три виховні середовища, а саме: сім'ю, організований колектив навчального закладу та середовище неформального спілкування [2].

Британський дослідник Джейсон Вуд у своєму дисертаційному дослідженні «Молодь і активна громадянська позиція» провідним середовищем формування громадянської позиції визначає громаду. Саме вона має здійснювати позитивний вплив на формування активної громадянської позиції, корегувати можливі негативні її прояви через низький рівень моральної і соціальної відповідальності та відсутність політичної грамотності [1].

За визначенням К. Крутій, розвивальне освітнє середовище – це спеціально змодельовані умови забезпечення різноманітних варіантів вибору шляху розвитку і дорослішання особистості, що зумовлює усвідомлення особистістю власних можливостей, ініціативності та всебічної самореалізації [4].

Узагальнюючи підходи до визначення поняття «виховне середовище» вважаємо, що це система забезпечення умов і впливів для прояву та розвитку індивідуальних здібностей кожного та можливості самореалізуватися в процесі спільної діяльності педагогів, учнів та батьків.

Якість виховного середовища може визначатися здатністю цього середовища забезпечувати всім суб'єктам освітнього процесу систему можливостей, пов'язаних із задоволенням їхніх потреб і трансформацією цих потреб у життєві цінності, що актуалізує процес їхнього особистісного саморозвитку. Спрямованість освітнього середовища є важливим фактором, який впливає на процеси формування громадянської позиції школярів.

Виховне середовище має забезпечувати готовність до аналізу різних ситуацій, вияву самостійності суджень і мислення, вміння відстоювати власні переконання, обирати адекватні форми і способи дії у непередбачуваних ситуаціях, нести відповідальність за результати власної діяльності, розвивати цілеспрямованість, дисциплінованість, самостійність, наполегливість.

Список використаних джерел:

1. Jason Wood. Young People and Active Citizenship: An Investigation Thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the award of Doctor of Philosophy (PhD) De Montfort University De Montfort University August 2009. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/2748417.pdf>
2. Алмазов Б. Н. Психическая средовая дезадаптация несовершеннолетних. Свердловск : Изд-во Урал., ун-та, 1986. 151 с.
3. Коган Л. Н. Социальная среда и воспитание. *Учебно-воспитательный коллектив и его среда воспитания*. Свердловск : УрГУ, 1980. С. 6-7.
4. Крутий К. Л. Проектування освітнього простору дошкільного навчального закладу як умова розвитку здібностей дитини. URL: <http://www.ukrdeti.com/ nauka.php?ar=1>
5. Куниця Т. Ю. Сформованість відповідальної громадянської позиції в учнів старшого підліткового віку. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. 2018. Вип. 22. С. 112-120.
6. Семенов В. Д. Взаимодействие школы и социальной среды. Москва : Педагогика, 1986. 111 с.
7. Соціальна педагогіка: словник довідник / за заг. ред. Т. Ф. Алексєнко. – Вінниця : Планер, 2009. 42 с.